

Верховний
Суд

КАСАЦІЙНІ ФІЛЬТРИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: плюси та мінуси останніх законодавчих змін

Дмитро Луспеник
Секретар Пленуму Верховного Суду,
Касаційний цивільний суд

Вебінар
м. Київ, 14 травня 2020 року

Фільтри касаційного перегляду – це обов'язковий елемент самообмеження юрисдикції ВС

Проблемою касаційного перегляду, а саме надзвичайної перегруженості суду касаційної інстанції завжди була так звана всеосяжність касаційного оскарження, а не в межах виваженої необхідності для здійснення судом касаційної інстанції завдання щодо забезпечення правильного і однакового застосування судами норм матеріального і процесуального права, відсутність будь-яких фільтрів касаційного перегляду.

Законодавчими методами вирішувалося питання розвантаження суду касаційної інстанції

- 1) 22.02.2007 внесено зміни до Закону України про судоустрій щодо забезпечення касаційного розгляду цивільних справ і ВСУ передав в апеляційні суди загальної юрисдикції для перегляду в порядку касації більше **38 тис.** справ;
- 2) 18.02.2010 прийнято Закон України щодо зміни підвідомчості справ, пов'язаних з соціальними виплатами. З ВСУ до ВАСУ у 2011 р. передано більше **21 тис.** справ;
- 3) У кінці 2010 р. створено ВССУ. У 2011-2012 з ВСУ до ВССУ було передано майже **4 тис.** справ.

Навантаження на ВС на початок його роботи (з 15.12.2017).

Навантаження ВС у 2018, 2019 рр.

1. До КАС ВС з ВАСУ і ВСУ передано майже **40 тис.** справ. У 2018 році в КАС ВС на розгляді було **76 500** справ (з урахуванням нових справ). Лише у 2019 році до КАС ВС надійшло нових **37 959** справ і матеріалів.

2. До КЦС ВС з ВССУ і ВСУ передано **27 500** справ. Всього в КЦС ВС на розгляді у 2018 році було **53 500** справ (з урахуванням нових справ). Лише у 2019 році до КЦС ВС надійшло нових **26 037** справ і матеріалів.

Касаційний перегляд є екстраординарною стадією процесу

Касаційний перегляд є екстраординарним і може бути використаний за умов:

- 1) додержання принципу інстанційності розгляду справи з ухваленням остаточного рішення;
- 2) наявності обставин для перегляду, безпосередньо пов'язаних з функцією суду касаційної інстанції щодо забезпечення захисту публічних чи приватних інтересів;
- 3) право порушити провадження щодо перевірки судового рішення, що набрало законної сили, повинно бути обмежене певним часом;
- 4) під час провадження щодо перевірки рішень, що набрали законної сили, не може відбуватися повторний розгляд справи по суті.

Міжнародно-правові документи, що передбачають запровадження касаційних фільтрів

1. Комітет міністрів Ради Європи у своїй Рекомендації відносно введення в дію та покращення функціонування систем та процедур оскарження у цивільних та торгових справах № R (95) 5 від 07.02.1995 рекомендував державам-членам вживати заходи щодо визначення кола питань, які виключаються з права на апеляцію та касацію, щодо попередження будь-яких зловживань системою оскарження; скарги до суду третьої інстанції мають подаватися передусім щодо тих справ, які заслуговують на такий розгляд (п.с ст.7).
2. П. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру у контексті принципу правової визначеності та принципу *res judicata* (рішення Євросуду: «Брумареску проти Румунії», «Науменко проти України», «Жофр де ля Прадель проти Франції», «*Zubac v. Croatia*»).

Практика національних європейських законодавств щодо існування «фільтрів» допуску до касації

1. Обмеження ціни позову (*Німеччина, Нідерланди, Франція, Бельгія, Австрія, Швеція*).
2. Обмеження виду судового рішення, що може бути оскаржене (*Німеччина, Нідерланди, Франція*).
3. Необхідність отримання дозволу на оскарження з боку суду, що ухвалив судове рішення, чи вищестоящего суду (*Англія, Австрія, Німеччина, Норвегія*).
4. Обмеження підстав, за якими судове рішення може бути оскаржене (*Німеччина, Австрія*).
5. Необхідність попереднього оскарження судового рішення в апеляційному порядку (*Литва*).
6. Встановлення обов'язку внести до депозиту суду суми на відшкодування можливих судових витрат (*Індія*).
7. Встановлення для сторони, що оскаржує судове рішення, обов'язку попереднього виконання рішення суду (*Франція*).
8. Попередній розгляд касаційної скарги колегією суддів (*Австрія, Франція*).

Національне регулювання фільтрів касаційного перегляду

1. Конституція України

Стаття 129. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Основними засадами судочинства є: 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення.

2. Стаття 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

3. Цивільний процесуальний кодекс України.

Фільтри на стадії відкриття касаційного провадження

1. Відмова у відкритті касаційного провадження:
  - 1) пп. 1, 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК – необхідність попереднього оскарження рішення суду в апеляційному порядку;
  - 2) пп. 2, 3 ч. 1 ст. 389 ЦПК – обмеження переліку (виду) судового рішення, що може бути оскаржене;
  - 3) ч. 2 ст. 389 ЦПК – обмеження підстав, за якими судові рішення може бути оскаржене;
  - 4) ч. 3 ст. 389 ЦПК – обмеження ціни позову (малозначні справи);
  - 5) ч. 4 ст. 389 ЦПК - необхідність попереднього оскарження рішення суду в апеляційному порядку особою, яка не була залучена до участі у справі (за певним виключенням); *продовження далі ...*

Продовження ...

- 6) п. 4 ч. 4 ст. 393 ЦПК – викладення підстав оскарження;
- 7) ч. 3 ст. 394 ЦПК – присічний строк касаційного оскарження (є виключення);
- 8) п. 5 ч. 2, ч. 4 ст. 394 ЦПК – необґрунтованість касаційної скарги;
- 9) ст. 405 ЦПК – умови при поданні касаційної скарги після закінчення касаційного розгляду попередньої скарги.

Фільтри при попередньому розгляді справи

Стаття 401 ЦПК:

1) обмеження підстав, за якими справа може бути призначена до судового розгляду.

Касаційні фільтри: останні законодавчі нововведення (плюси і мінуси)

Закон України від 15 січня 2020 року № 460-ІХ «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ».

Набрав чинності **08 лютого 2020 року**.

До касаційних скарг, поданих у порядку, передбаченому процесуальним законом, до 08.02.2020, вказані касаційні фільтри і передбачена процедура відкриття чи закриття касаційного провадження не застосовуються (п. 2 Прикінцевих та перехідних положень, ч. 3 ст. 3 ЦПК).

Постанова КЦС ВС від 19.03.2020 у справі № 758/968/18 (61-19683св19);

Постанова КГС ВС від 18.03.2020 у справі № 905/675/19.

Підстави касаційного оскарження судових рішень, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 389 ЦПК *(по суті спору)*

Неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права **виключно** у таких випадках:

П. 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку *(п. 1 ч. 2 ст. 389 ЦПК)*.

Умови застосування *(недоліки закону)*:

- Подібні правовідносини *(і плюс, і мінус)*; окрема думка судді ВП ВС Гудими Д. А. у справі № 357/3258/16, № 14-1 цс 18 про подібність правовідносин;
- Постанова ВС або ВСУ лише як суду четвертої інстанції, від висновку якого не відступлено *(і плюс, і мінус)*;
- Необов'язкове зазначення в постанові суду апеляційної інстанції постанови ВС *(але бажано)* *(і плюс, і мінус)*;

Продовження...

П. 2) якщо скажник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні (п. 2 ч. 2 ст. 389 ЦПК).

Умови застосування (недоліки закону):

- Обов'язкове посилання на постанову ВС, яку застосував суд апеляційної інстанції;
- Сформулювати правовий висновок ВС (коротко), відступити від якого має намір заявник;
- Подібні правовідносини (*і плюс, і мінус*); окрема думка судді ВП ВС Гудими Д. А. у справі № 357/3258/16, № 14-1 цс 18 про подібність правовідносин;
- *Мінус*: розсуд суду, оціночні терміни щодо «вмотивованості», «обґрунтованості», «подібності» ще на стадії відкриття касаційного провадження. Яка форма викладення «правового висновку» у судовому рішенні ВС, якщо йому надається таке значення?

Продовження...

П. 3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах (п. 3 ч. 3 ст. 389 ЦПК).

Умови застосування (недоліки закону):

- Висновок ВС має бути відсутнім у подібних правовідносинах, а не в оскаржених судових рішеннях (*і плюс, і мінус*). *Яка форма викладення цього висновку, суб'єкт його постановлення?*
- Подібні правовідносини (*і плюс, і мінус*); окрема думка судді ВП ВС Гудими Д. А. у справі № 357/3258/16, № 14-1 цс 18 про подібність правовідносин;
- Проблематичним і спірним є одночасне зазначення у скарзі п. 1 і п. 3 ч. 2 ст. 388 ЦПК;
- *Мінус: якщо судове рішення ВС (а значить і висновок) на час подання касаційної скарги було ухвалено, але не було оприлюднене, а оприлюднено на час вирішення питання про відкриття касаційного провадження (принцип легітимного очікування)?*

Продовження...

П. 4) якщо судове рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 цього Кодексу (п. 4 ч. 2 ст. 389 ЦПК).

Умови застосування (*недоліки закону*):

- Ч. 1 ст. 411 ЦПК стосується так званих *безумовних* підстав для скасування судового рішення. Наслідком цього є *обов'язкове* направлення справи на новий розгляд. Відповідно має бути зазначено й клопотання касаційної скарги (*плюс*);

- Ч. 3 ст. 411 ЦПК є *виключно* порушення норм процесуального права (*і плюс, і мінус*), а саме:

а) які унеможливили встановлення фактичних обставин у справі;

б) які мають значення для правильного вирішення справи, *але*:

в) не дослідження зібраних у справі доказів лише при умові обґрунтованості касаційної скарги підставами, передбаченими пп. 1, 2, 3 ч. 2 ст. 389 ЦПК.

Підстави касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пп. 2, 3 ч. 1 ст. 389 ЦПК (процесуальні ухвали)

Неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права

Умови застосування:

- Стосується процесуальних ухвал суду першої інстанції і результату їх перегляду в апеляційному порядку, якими можуть бути й постанови суду апеляційної інстанції (*щодо цього найбільше помилок у касаційних скаргах*);
- Необов'язкове посилання на судові рішення ВС чи ВСУ.

Наслідки незазначення підстав касаційного оскарження

- Вимоги до форми і змісту касаційної скарги викладені у ст. 392 ЦПК.
- Обов'язкове зазначення підстави подання касаційної скарги (п. 5 ч. 2 ст. 392 ЦПК).

2 різні правові наслідки невиконання цієї вимоги закону (*недолік закону*):

- 1) залишення касаційної скарги без руху, *є можливість усунення недоліку скарги* (ч. 2 ст. 393 ЦПК) **або**
- 2) Автоматичне повернення касаційної скарги (п. 4 ч. 4 ст. 393 ЦПК). *Наслідок – можливий пропуск строку касаційного оскарження при повторному поданні. Він має бути виключений.*

Яка норма права має пріоритет?

Як забезпечити баланс між цими двома нормами права?

Незазначення підстави оскарження – це зловживання процесуальним правом?

Закриття касаційного провадження

- **П. 4** ч. 1 ст. 396 ЦПК (*на практиці застосувати неможливо через незрозумілі оціночні терміни та взаємосуперечливі умови для застосування*);

- **П. 5** ч. 1 ст. 396 ЦПК (*умови застосування*) (*і плюс, і мінус*):

а) стосується лише такої підстави для відкриття касаційного провадження як п. 1 ч. 2 ст. 389 ЦПК;

б) правовідносини не є подібними.

Ухвала КЦС ВС від 31.03.2020 у справі № 233/3676/19;

Ухвала КГС ВС від 06.04.2020 у справі № 910/4907/13, постанова КГС ВС від 08.04.2020 у справі № 910/16868/19.

Загальний недолік норми

- Не зазначено, хто ініціатор закриття провадження з урахуванням вжитих термінів: «виявилось», «судом встановлено» тощо.

Значення і наслідки правильного визначення підстав касаційного оскарження

Ст. 400 ЦПК (межі розгляду справи)

- 1) Перегляд судових рішень здійснюється у межах касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного оскарження.
- 2) Вихід за межі касаційної скарги виключно за умови порушення норм процесуального права (а не матеріального права) і лише у певних випадках.
- 3) Необхідність врахування висновку ВС, викладеного в його постанові (*не в ухвалі*) після подання касаційної скарги.

Ст. 410 (ч.1), 412 (ч. 1), 413 ЦПК

Зазначеними нормами передбачено, що повноваження ВС при ухваленні судових рішень визначено **виключно** підставами відкриття касаційного провадження.

Правозастосовча дилема

Баланс

Застосовуючи касаційні фільтри, ВС повинен одночасно враховувати:

- а) імперативність таких процесуальних норм;
- б) завдання та основні засади судочинства (ст. 2 ЦПК);
- в) Ст. 6, 13 Євроконвенції про справедливий судовий розгляд та ефективний засіб юридичного захисту.

Безумовно – пункти б) і в) мають пріоритет !!!

Рішення Конституційного Суду України

- Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах (рішення від 30.01.2003, № 3-рп/2003).
- Верховенство права – це панування права в суспільстві (рішення від 02.11.2004, № 15-рп/2004).

Верховний
Суд

Дякую за увагу!